

Інформаційна довідка
щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Розділу XV «Прикінцеві
положення» Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне
страхування» щодо пенсій у зв’язку з втратою годувальника»
*(реєстр. № 13275-1 від 28.05.2025)**

***Анотація.** В інформаційній довідці представлено результати аналізу пропозицій, передбачених законопроектом «Про внесення змін до Розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» щодо пенсій у зв’язку з втратою годувальника» (реєстр. № 13275-1 від 28.05.2025). Акцентовано увагу на доктринальному підході до розуміння природи пенсії у разі втрати годувальника в солідарній пенсійній системі.*

***Ключові слова:** солідарна пенсійна система, пенсія у зв’язку з втратою годувальника, утриманці, індексація, соціальні гарантії.*

Вступ.

Пенсія у зв’язку з втратою годувальника належить до складних соціально-правових категорій. До проблемних аспектів цього виду соціального захисту відносять наявність або відсутність підстав застосування пільгових умов для призначення пенсії особам, чиї годувальники отримували або мали право на спеціальне пенсійне забезпечення (довічне грошове утримання / грошове забезпечення). Основні дискусії відбуваються щодо можливості застосування розміру спеціальної пенсії (довічного грошового утримання / грошового забезпечення) як базової величини для визначення розміру пенсії у разі втрати годувальника у випадках, не передбачених законом.

Основна частина.

Як самостійний вид пенсійного забезпечення, пенсія у разі втрати годувальника є страховою пенсією солідарного рівня пенсійної системи. Саме принцип солідарності обумовлює правомочність одержувачів пенсії, які безпосередньо не брали участь у соціальному страхуванні, але перебували на утриманні застрахованої особи – свого годувальника.

Базовим нормативно-правовим актом, який регулює відносини з призначення пенсії у зв’язку з втратою годувальника або переведення на такий вид пенсії, є Закон України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування»¹ (далі – Закон). Однак, норми, які стосуються правовідносин пенсійного забезпечення у зв’язку з втратою годувальника як частини заходів спеціального соціального захисту, містяться в різних законодавчих актах. В одних випадках юридичне обґрунтування поширення таких заходів на членів сім’ї особи

¹ Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 липня 2003 р. № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>

передбачено Конституцією України і відповідно до цього є законодавчо визначеними, зокрема в частині права на пенсійне забезпечення у разі втрати годувальника з числа військовослужбовців або учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС (закони України: «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»², «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»³) тощо.

В інших випадках поява норм щодо пенсій у зв'язку з втратою годувальника є результатом автоматичного поширення норм спеціального законодавства щодо соціального захисту на членів сімей окремих категорій осіб.

Крім того, загальні положення щодо умов виникнення права на пенсію у разі втрати годувальника (стаття 36 Закону) встановлюють винятки щодо наявності у годувальника необхідного страхового стажу для визначення права утриманців на таку пенсію (наприклад, щодо призначення пенсії у разі втрати годувальника з числа осіб, зниклих безвісти за особливих обставин).

Із метою підвищення рівня пенсійного забезпечення утриманців померлих народних депутатів України розроблено проект Закону України «Про внесення змін до Розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» щодо пенсій у зв'язку з втратою годувальника» (реєстр. № 13275-1 від 28.05.2025), яким, зокрема, пропонується пенсію у зв'язку з втратою годувальника непрацездатним членам сім'ї померлого народного депутата України, якому було призначено пенсію відповідно до Закону України «Про статус народного депутата України» до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій»⁴, призначити у розмірі 50 % на одного непрацездатного члена сім'ї або 100 % – на двох та більше непрацездатних членів сім'ї з пенсії померлого годувальника, обчисленої відповідно до Закону України «Про статус народного депутата України» з урахуванням індексації, проведеної відповідно до абзацу першого пункту 13 Розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Законопроект є альтернативним до проекту Закону України «Про внесення змін до Розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» щодо удосконалення умов призначення пенсій для осіб, яким було призначено пенсію у зв'язку з втратою

² Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 9 квітня 1992 р. № 2262-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12?find=1&text=%D0%B2%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B0+%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0#w2_1

³ Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 28 лютого 1991 р. № 796-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12?find=1&text=%D0%B2%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B0+%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0#w2_1

⁴ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій : Закон України від 3 жовтня 2017 р. № 2148-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-19#Text>

годувальника, якому було призначено пенсію за віком відповідно до Закону України «Про статус народного депутата України» (реєстр. № 13275 від 12.05.2025) (далі – основний законопроект № 13275).

Розглянувши законопроект, вважаємо за доцільне зазначити таке.

Ідея законопроекту щодо необхідності підвищення рівня пенсійного забезпечення не викликає заперечень. Водночас *концептуально* законопроект не може бути підтриманий, як і основний законопроект № 13275. Основні зауваження, які були наведені до основного законопроекту № 13275, зокрема щодо пропонованого способу внесення змін, є релевантними для альтернативного законопроекту.

Передбачені абзацом першим пункту 13 розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» гарантії дійсно є такими, що базуються на принципі збереження набутих прав. Цей міжнародний принцип є правовою основою, що гарантує стабільність у правовому становищі особи, яка набула право на такий спеціальний захист. Оскільки на час ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» відповідні особи не набули право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, поширювати принцип збереження набутих прав немає підстав.

Пропозиції та зауваження до змісту законопроекту.

Положення абзацу другого пункту 1 законопроекту потребують редагування. Специфіка пенсії у разі втрати годувальника обумовлюється наявністю відносин «годування», що передбачає утримання одними особами (годувальниками) за їх рахунок інших осіб (утриманців), коло яких не обов'язково обмежується непрацездатними членами сім'ї. При цьому дітям пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається незалежно від того, чи були вони на утриманні годувальника.

Висновки.

Аналіз доктринального підходу до розуміння природи пенсії у разі втрати годувальника в солідарній пенсійній системі дає підстави для висновку, що головною відмінною ознакою цього виду пенсійного забезпечення є те, що пенсія призначається поза зв'язком претендентів на неї із суспільно-корисною діяльністю них самих, а залежить від такої діяльності самого годувальника.

Існування цієї пенсії обумовлюється також наявністю відносин «годування», що передбачають утримання годувальниками за рахунок своїх доходів від суспільно-корисної діяльності інших осіб – утриманців, як правило, членів сім'ї. Смерть годувальника позбавляє його утриманців джерела засобів до існування, а не частини «доходу від професійної діяльності» годувальника, який він отримував за життя.

Урахування зазначених зауважень дозволить уникнути таких ризиків прийняття законопроекту:

– неузгодженості положень законопроекту з чинними законодавчими актами (статтями 36, 37 Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування», частиною 12 статті 20 Закону України «Про статус народного депутата України»);

– недостатнього фінансово-економічного обґрунтування (у частині збільшення видатків державного бюджету на забезпечення заходів, пов’язаних із доплатою різниці між розмірами пенсій у зв’язку з втратою годувальника, призначеними за різних умов).

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*